आशियाई देशामधील लोकशाहीपुढील आव्हाने

सहा. प्रा. पांडुरंग पाटील राज्यशास्त्र विभाग,प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय, देऊर ता. कोरेगाव जि. सातारा

गोषवारा (Abstract):

आज आशियाई देशामधील लोकशाहीची तत्वे बदलत असलेली दिसतात. आशियाई देशातील सरकारांची अगोदर असलेली धोरणे व आता स्वीकारत असलेल्या धोरणांचा विचार केल्यास लोकशाही धोक्यात येताना दिसत आहे. या पेपरमध्ये कांही महत्त्वाच्याआशियाई देशातील लोकशाहीला कशाप्रकारे आव्हाने निर्माण झालेली आहेत, त्या त्या देशात लोकशाहीची काय अवस्था आहे याचे विश्लेषण करण्यात आलेले आहे. त्याचबरोबर आशियाई देशातील लोकशाहीपुढे कोणती आव्हाने आहेत व ती आव्हाने कमी करण्यासाठी काय करता येईलहे पाहणार आहोत.

Keywords: ASEAN, SAARC, BIMSTEC, Militia

प्रस्तावना (Introduction):

संयुक्त राष्ट्रानुसार सध्या ५० पेक्षा जास्त आशियाई देश आहेत. आजच्या भू-राजकीय स्पर्धेच्या केंद्रस्थानी कोणत्या प्रकारचे शासन मॉडेल गरजा पूर्ण करते आणि नागरिकांची क्षमता सक्षम करते यातील स्पर्धा आहे. आज अनेक विचारवंतानी, समाजिक कार्य करणाऱ्या संस्थांनी हुकूमशाहीच्या पुनरुत्थानासह जागतिक लोकशाहीबद्दल चिंता व्यक्त केली आहे.नुकत्याच प्रकाशित झालेल्या NATO 2030 च्या श्वेतपत्रिकेत लोकशाही समोर निर्माण झालेल्या आव्हानावर लक्ष केंद्रित करण्याची मागणी करण्यात आली आहे. आणि अमेरिकेचे, अध्यक्ष जो बायडेन यांनी लोकशाही मूल्यांचे संरक्षण हे त्यांच्या परराष्ट्र धोरणाच्या अजेंडाच्या केंद्रस्थानी असेल असे वचन दिले आहे. तथापि, जागतिक लोकशाहीला बळकटी देण्याचे कार्य 'पाश्चात्य मॉडेल' हा पर्याय नाही.

जगातील एकूण लोकसंख्येपैकी 50% पेक्षा जास्त लोक आशियाई देशामध्ये राहतात. तरीही लोकशाही शासनाशी आशियाचे संबंध गुंतागुंतीचे आहेत. परंतु त्याचवेळी कांही प्रादेशिक नेते, संघटना, विचारवंत मजबूत

* राज्यशास्त्र विभाग,प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय, देऊर ता. कोरेगाव जि. सातारा

जागतिक लोकशाही अजेंडाच्या प्रचाराबाबत अधिक दक्ष राहिले आहेत. आशियाई देशामध्ये लोकशाही शासनास समर्थन हि मोठ्या प्रमाणात आहे हे हि तितकेच महत्त्वाचेआहे.लोकशाही 'आशियाई मूल्यांशी सुसंगत नाही' असे वारंवार उद्धृत केलेले कथन खोटे आहे.Pew Research सेंटर ने अलीकडेच केलेल्या आशियाई देशातील लोकशाही सर्वेक्षणात ऑस्ट्रेलिया, भारत, इंडोनेशिया, जपान, फिलीपिन्स आणि दक्षिण कोरिया या देशांमध्ये लोकशाहीला उच्च पातळीचे समर्थन दिसते.

1980 -90 च्या दशकात व्यापक लोकशाहीकरणामुळे आशियाई देशात लोकशाहीच्या वाढत्या आशा निर्माण झाल्या. तथापि, अलिकडच्या कांही वर्षांतत्या त्या देशातील नेत्यांनी स्वीकारलेल्या लोकशाही विरोधी धोरणामुळे राजकीय प्रवाह उलट दिशेने वळले आहेत.असहिष्णुता, संकुचित वृत्ती यामुळे हुकूमशाही वाढली आहे. थायलंड, फिलीपिन्स, म्यानमार, श्रीलंका इ. देशांमधील लोकशाही स्वातंत्र्याच्या ऱ्हासाबद्दल चिंता निर्माण झालेली आहे.

- **कांही आशियाई देश आणि लोकशाही :**

दुसरे महायुद्ध संपून ७० वर्षे आणि शीतयुद्धानंतर २५ वर्षे उलटून गेल्यानंतर लोकशाहीचा प्रसार झपाट्याने झाला. गेल्या दोन दशकांत५० हून अधिक देशांनी लोकशाही स्वीकारली आहे. 2016 ते 2000 दरम्यान जगातील 11 देशांव्यतिरिक्त सर्व देशांनी राष्ट्रीय निवडणुका घेतल्या. भांडवलशाहीचा खूप मोठा प्रभाव आशियाई देशावर पडलेला दिसतो. भांडवलशाही जागतिक झाल्यावर लोकशाहीचे काय होऊ शकते तर भांडवलशाहीचा बेलगाम विकास नेहमीच नैसर्गिक साधनसंपत्तीच्या अतिशोषणावर आणि परिणामी लोकांची गरीबी, मध्यमवर्गाचा विस्तार आणि राष्ट्राचे भांडवलशाही राज्यात रूपांतर यावर आधारित आहे.या भांडवलशाहीचा नवीनतम टप्पाम्हणजे तंत्रज्ञान भांडवलशाही (TechnoCapitalism) त्याची संस्थात्मक प्रणाली आणि अत्यंत केंद्रीकृत प्रशासनकिंवा कॉर्पोरेटोक्रसीआशियाई देशातील लोकशाहीच्या मृत्यूचे प्रतीक आहे.लोकशाहीत राहणाऱ्या लोकांची टक्केवारी 50% च्या खाली घसरल्याने आणि हुकूमशाही राजवटी बळकट झाल्यामुळे 2021 मध्ये लोकशाहीकरणाला अधिक झळा बसल्या. या वर्षाच्या अहवालात असे आढळून आले आहे की लोकशाहीने 2010 नंतरची सर्वात मोठी वार्षिक घसरण अनुभवली.साथीच्या रोगाशी संबंधित निर्बंधांमुळे वैयक्तिक स्वातंत्र्यांवर मर्यादा येत आहेत.

आसियान,सार्क, BIMSTEC या सारख्या प्रादेशिक संघटना स्थापन करून आशियाई देशात लोकशाही रुजविण्याचा व ती वाढविण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. ASEAN देशांच्या वाढत्या संख्येने लोकशाहीकडे संक्रमण केले आहे किंवा स्वीकारले आहे. लोकशाही तत्त्वे आता ASEAN च्या प्रमुख दस्तऐवजांमध्ये समाविष्ट आहेत.ज्यात ASEAN चार्टर आणि ASEAN मानवाधिकार घोषणांचा समावेश आहे.तरीही या प्रदेशाचा लोकशाही पद्धतीशी संबंध कठीण झालेला आहे. ASEAN च्या चार्टरमध्ये असे म्हटले आहे की, यापुढे ASEAN लोकशाही स्वरूपाचे शासन, कायद्याचे राज्य आणि मूलभूत मानवी हक्कांचा पाठपुरावा करेल, जे उदारमतवादी लोकशाही राज्यांचे वैशिष्ट्य आहे.चार्टर मध्ये असे म्हटले असले तरी काही ASEAN देश हुकूमशाही स्वरूपाच्या सरकारच्या अधीन आहेत,कांही हुकूमशाहीकडे परत जात आहेत, तर अनेक लोकशाही प्रणालींना पैशाचे राजकारण, कमकुवत निवडणूक न्याय प्रणाली आणि नागरी समाजावरील निर्बंध यासह दीर्घकालीन समस्यांचा सामना करावा लागतो आहे.

इकॉनॉमिस्ट इंटेलिजेंस युनिट (EIU) 2020 नुसार, लोकशाही निर्देशांकाच्या जागतिक क्रमवारीत भारत दोन स्थानांनी घसरून 53 व्या स्थानावर आला आहे, ज्या मध्ये म्हटले आहे की, सत्ताधाऱ्यांकडून लोकशाही मागे सरकणे आणि नागरी स्वातंत्र्यावरील निर्बंध यामुळे देशाची आणखी घसरण झाली आहे. भारताचा एकूण निर्देशांक 2019 मधील 6.9 वरून 6.61 वर घसरला आहे,ज्यामध्ये जगभरातील 167 देशांच्या लोकशाहीच्या सद्य स्थितीचा आढावा घेतला आहे.EIU च्या 2021 लोकशाही निर्देशांकानुसार तथाकथित हिंदू राष्ट्रवाद्याकडून धार्मिक आणि अल्पसंख्याकांच्या छळावर कारवाई करण्यात भारत सरकारचे अपयश देशाच्या लोकशाही निर्देशांकावर परिणाम करीत आहे. चीनचेहि लोकशाही निर्देशांकात ‘हुकूमशाही शासन’ म्हणून वर्गीकरण करण्यात आले आहे. त्याचाही निर्देशांक2.21 आहे. 2006 मध्ये जेव्हा निर्देशांक सुरू झाला तेव्हा तो 2.97 होता. सध्या चीन लोकशाही निर्देशांकाच्या जागतिक क्रमवारीत 148 व्या (167 पैकी) स्थानावर आहे. चीन निवडणूका टाळतो.चीन मध्ये मुक्त निवडणुका, सार्वत्रिक मताधिकार किंवा बहुपक्षीय व्यवस्था नाही. तेथे कोणतेही मुक्त मुद्रण, प्रसारण किंवा सोशल मीडिया नाही, अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य नाही आणि इंटरनेटवर निर्बंध आहेत. मुक्त कामगार संघटना नाहीत, स्वतंत्र न्यायव्यवस्था नाही आणि कायद्यासमोर खरी समानता नाही,चीन धार्मिक सहिष्णुता पाळत नाही.

पाकिस्तान मध्ये हि भ्रष्टाचार, दहशतवाद, गरिबी यामुळे लोकशाही तत्वे नावालाच राहिलेली आहेत. 2021 च्या जागतिक भ्रष्टाचार धारणा निर्देशांकात (global Corruption Perceptions Index for 2021) पाकिस्तानने 16 स्थान घसरले आहे आणि 180 देशांपैकी 140 व्या क्रमांकावर आहे, असे ट्रान्सपरन्सी इंटरनॅशनलने एका अहवालात म्हटले आहे. पारदर्शी प्रशासनाचा आव आणणाऱ्या पंतप्रधान इम्रान खान यांच्या सरकारला हा मोठा धक्का आहे. अफगाणिस्तान मध्ये सप्टेंबर 2021 मध्ये तालिबान मिलिशियाने (Militia- सैन्यात नसलेल्या परंतु लष्करी शिक्षण घेतलेल्या नागरिकांची सेना) अंतरिम सरकार स्थापन केले.परंतु पाश्चात्य मदत मागे घेतल्यानंतर देशात विकसित होत असलेल्या अन्न सुरक्षा संकटाचा सामना करण्यासाठी ते संघर्ष करत आहेत. येणाऱ्या कालावधीत कोणतेही सरकार तालिबानला देशाचे न्याय्य शासक म्हणून ओळखण्याची शक्यता नाही. अफगाणिस्तान स्वतःच्या संसाधनांवर मागे फेकल्यामुळे विकासाच्या शक्यता झपाट्याने कमी होत आहेत.भारताच्या शेजारी राष्ट्रांमध्येश्रीलंका68 व्या क्रमांकावरसदोष लोकशाही (FlawedDemocracy)म्हणून वर्गीकृत आहे, तर बांगलादेश (76), भूतान (84) आणि पाकिस्तान (105) हे मिश्र शासन (HybridRegime)श्रेणीमध्ये वर्गीकृत आहेत. अफगाणिस्तान 139 व्या क्रमांकावर आहे आणि निर्देशांकात 'हुकूमशाही शासन' म्हणून वर्गीकृत आहे.

तैवानने लोकशाही निर्देशांक क्रमवारीत आपले स्थान पुन्हा एकदा मजबूत केले आहे.आशियातील देशांमध्ये अव्वल स्थान मिळवले आहे. 2020 मध्ये 11 व्या क्रमांकावरून जागतिक स्तरावर 8 व्या स्थानावर पोहोचले, ‘पूर्ण लोकशाही’ म्हणून त्याचे स्थान मजबूत केले. आशिया आणि ऑस्ट्रेलियात सर्वाधिक निर्देशांकात न्यूझीलंडचा समावेश आहे (9.37) जे जागतिक क्रमवारीत (१६७ देशांपैकी) दुसऱ्या क्रमांकावर आहे.पूर्ण लोकशाहीसह तैवान ८वा, ऑस्ट्रेलिया ९वा, दक्षिण कोरिया १६वा आणि जपान १७वा आहे.जपान आणि दक्षिण कोरिया हे दोघेही 2014 नंतर प्रथमच पूर्ण लोकशाही या पटलावर आलेले आहेत.

- **आशियाई देशामधील लोकशाहीपुढील आव्हाने**

१. असमानता आणि भ्रष्टाचार:

आशियाई देशांमध्ये विषमता ही एक गंभीर समस्या बनली आहे. आशियाई विकास बँकेचे संशोधन असे सुचवते की प्रादेशिक असमानता गेल्या दोन दशकांमध्ये 42% ने वाढली आहे, जी आफ्रिका आणि लॅटिन अमेरिका सारख्या इतर

विकसनशील प्रदेशांपेक्षा जास्त आहे. त्याचबरोबर भ्रष्टाचार हा एक गंभीर चिंतेचा विषय आहे, मलेशिया आणि दक्षिण कोरियासह इतर देशांमधील राजकीय नेत्यांना केलेल्या अटकेवरून हे लक्षात येते. मलेशियाचे माजी पंतप्रधान नजीब रझाक, ज्यांना भ्रष्टाचाराच्या आरोपाखाली अटक होऊनही त्यांनी आपली सार्वजनिक प्रतिमा पुनर्संचयित करण्यात यश मिळविले आहे.त्यांनी देशाचा राजकीय अजेंडा पंगू केला आहे आणि सुधारणांची अंमलबजावणी करणे कठीण केले आहे.

2. देशांतर्गत ध्रुवीकरण आणि वांशिकतावादाचा उदय:

आज अनेक आशियाई देश धार्मिक, वांशिक आणि वाढत्याराजकीय ध्रुवीकरणाचा सामना करत आहेत. त्यामुळे सरकारच्या परिणामकारकतेला बाधा येते आहे.महत्त्वाच्या धोरणात्मक मुद्द्यांवर अनियमित धोरणामुळे सरकारची क्षमता मर्यादित झालेली आहे. गेल्या दशकात आशियामध्ये धार्मिक हिंसाचार आणि धर्मआधारित निर्बंधांमध्ये लक्षणीय वाढ झालेली आहे. देशांतर्गत या गोष्टी नवीन नसल्या तरीनरेंद्र मोदी, जोकोवी आणि म्यानमारच्या आंग सान स्यू की यांसारख्या राष्ट्रीय नेत्यांनी राजकीय फायद्यासाठी वांशिकराष्ट्रवादाचा गैरफायदा घेण्याचा सुरु असलेला प्रयत्न उल्लेखनीय आहे.

3. नागरी समाजावरील बंधने :

आज आशियाई देशात व्यक्ती आणि त्याच्या नागरी स्वातंत्र्यांवर, सामाजिक संस्था, धार्मिक संस्था आणि वृत्तपत्र स्वातंत्र्यावर बंधने घातली जात आहेत. स्थानिक कार्यकर्त्यांची अटक आणि भाषण स्वातंत्र्यावर कडक नियंत्रणे यावरून नागरी समाजाची होत असलेली कुचंबणा लक्षात येते.

4. राजकीय हिंसाचार:

राजकीय हिंसाचाराला आळा घालण्यासाठी आणि राजकीय विश्वासाला प्रेरणा देण्यासाठीआशियातील अनेक देशांमध्ये कायद्याचे राज्य आणि न्यायिक अंमलबजावणी करणाऱ्या संस्थांची निष्पक्षता मजबूत करणे आवश्यक आहे.आज अनेक आशियाई देश राजकीय भ्रष्टाचाराने ग्रस्त आहेत.कायदेशीर प्रक्रिया अनेकदा राजकीय दबावाला बळी पडते.ज्यामुळे न्यायिक अधिकारी, संसद सदस्य आणि कायद्याची अंमलबजावणी करणाऱ्या संस्थांना निःपक्षपातीपणे आणि स्वतंत्रपणे काम करणे कठीण होते. या स्थितीमुळे लोकांचा घटनात्मक संस्थांवरील विश्वास कमी होतो.नागरिक आणि सरकार यांच्यात विश्वासाची कमतरता निर्माण होते आणि वाद पुन्हा हिंसकपणे निकाली निघण्याची शक्यता अधिक असते. न्यायाधिशांनी अधिकारांचे रक्षण केले पाहिजे आणि घटनेनुसार अनुकूल कायदा लागू करून प्रत्येक नागरिकाच्या हक्कांचे संरक्षण करण्याचे त्यांचे कर्तव्य बजावले पाहिजे.

5. पक्षपाती निवडणूक संस्था:

आज अनेक देशात पक्षपातीपणे निवडणूक संस्था काम करताना दिसतात. निवडणूक व्यवस्थापन संस्थांनीत्यांच्या स्वातंत्र्याचे रक्षण करणे आवश्यक आहे.जेणेकरून निवडणुकांचे आयोजन आणि व्यवस्थापन सचोटीने केले जाईल.जेंव्हा जनतेला निवडणुकांच्या निःपक्षपातीपणाशी तडजोड केली जाते हे समजते तेव्हा त्यांचा निवडणूक प्रक्रियेवरील, निकालांची वैधता आणि राजकीय सहभागावरील विश्वास उडतो.

6. प्रभावी राजकीय नेतृत्व नसणे.

पैशाच्या राजकारणाचा मुकाबला करण्यासाठी आणि राजकीय परिस्थिती सुधारण्यासाठीप्रभावी राजकीय नेतृत्व आवश्यक आहे. काही आशियाई देशांमध्येराजकीय वित्तपुरवठा अपुरा आहे नियमन केलेले जरी कायदे अस्तित्त्वात असले तरीते चुकीच्या पद्धतीने लागू केले जातात. भ्रष्टाचाराला आळा घालण्यासाठी नेतृत्व तितकेच महत्वाचे आहे.

7. अस्मितेचे राजकारण:

सर्व देशांनी राजकारणाला अस्मितेपासून वेगळे केले पाहिजे आणि आशियातील बहुलवाद आणि विविधतेचे रक्षण केले पाहिजे, कारण ते शांतता, स्थिरता आणि निष्पक्षतेचे आधारस्तंभ आहेत. आशियामध्ये संघर्ष, भेदभाव आणि द्वेष पसरवण्यासाठी धार्मिक, राजकीय आणि वांशिकतेचा वारंवार वापर केला जात आहे.

8. निर्णय प्रक्रियेपासून जनतेला दूर ठेवणे:

आशियामध्येमहिला, अल्पसंख्याक आणि दुर्गम भागात राहणाऱ्या समुदायांसह काही गटांना अजूनही राजकीय प्रक्रियेत सहभागासाठी अनेक सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय अडथळ्यांना तोंड द्यावे लागते. राजकीय प्रक्रिया आणि निर्णय प्रक्रियेतील सर्व नागरिकांच्या सहभागातील अडथळे दूर केले पाहिजेत आणि सर्व नागरिकांचे राजकीय अधिकार संरक्षित केले पाहिजेत.

9. दहशतवाद:

आशियाई देशांची सर्वात मोठी समस्या म्हणजे दहशतवाद होय. दहशतवाद आशियाई देशातील लोकशाहीची तत्वे खिळखिळी करत आहे. पाकिस्तान, इराण, इराक, सौदी अरेबिया, सिरीया इ. आज कट्टर इस्लामी दहशतवादाचे लक्ष्य बनले आहेत.

सारांश (Conclusion):

आशियाई देशातील लोकशाही वरून असे म्हणता येईल कि,बाहेरून लोकशाही लादता येत नाही. प्रत्येक देशाने त्यांच्या स्वतःच्या लोकशाहीचे अस्सल आणि शाश्वत स्वरूप आतून विकसित केले पाहिजे.दहशतवादविरोधी नावाखाली नागरी स्वातंत्र्यावर निर्बंध घालण्याचे समर्थन करताना सावधगिरी बाळगली पाहिजे.विवादित भागात शांतता समझोत्याच्या अंमलबजावणीमध्ये अधिक सक्रिय सहाय्यक भूमिका बजावली पाहिजे. आशिया युद्धग्रस्त, दारिद्र्यातून जगातील सर्वात आर्थिकदृष्ट्या गतिमान क्षेत्रांपैकी एक बनू पहात आहे, परंतु दुर्दैवानेतेथील घडामोडींनी लोकशाहीशी ताळमेळ राखलेला नाही.

संदर्भ (Reference):

1. Journal of CurrentSoutheast Asian Affairs.(2014). GIGA German Institute of Global and Area Studies, Institute of Asian Studies andHamburg University Press.
2. Asplund, André. (2010). Japan: A Rising Champion of Human Rights andDemocracy in East and Southeast Asia?The 21st century, a changing approach with old continuities. Lund University.
3. Palshikar, Suhas. (2017). An Attack on India’s Democracy. Economic & Political Weekly.vol lII no 49. 10-11
4. Democracy in Southeast Asia:Achievements, Challenges andProspects. (2017). Conference ReportA Kofi Annan Foundation Initiative. Kuala Lumpur, Malaysia
5. From Democracy to Mobocracy. (June, 2018). Editorials. Economic & Political Weekly. VOL LIIINOS 26 & 27.
6. GoelGarima, TillinLouise. (Aug., 2018). India’s Democracy Today. Economic & Political Weekly.VOL LIII NO 33. 34-35
7. SinghJyoti. (2018). India and ASEAN under ActEast Policy: Problems andProspects. Political Discourse, 4(2). IndianJournals.com
8. Kumar Pardeep. (2019). India–ASEAN Relations inPost-Cold War Era. Political Discourse5(1). IndianJournals.com
9. SinghKranti. (2019). India’s Regional CooperationOption: A Comparative Studyof BIMSTEC and SAARC. Political Discourse5(2). IndianJournals.com
10. 46th Strategyfor PeaceConference. (2005). Challenges to Democracy in Southeast Asia:Rethinking US Policy.Airlie CenterWarrenton, VA.